

De Republiek en de Goudkust

Welke invloed hadden de Ashanti op het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel en wat zegt dit over de verhoudingen tussen Ashanti en de WIC rond 1700?

Tijs van Balen

3979520

eindscriptie – 8875 woorden

27 januari 2014

Internationale Betrekkingen in de Vroegmoderne Tijd

Dr. David Onnekink

Departement Geschiedenis

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1.0 Historiografie	5
2.0 De WIC in West-Afrika	9
2.1 Opkomst WIC	9
2.2 Opkomst Ashanti	12
3.0 David van Nyendael	15
3.1 Levensloop	15
3.2 Beweegredenen voor de missie	16
4.0 Gelijkwaardige relaties?	17
4.1 Missie David van Nyendael	17
4.2 Terugkomst David van Nyendael	22
4.3 Reactie Ashantene	23
4.4 Goud en Slaven	23
5.0 Conclusie	26
6.0 Literatuurlijst	28
Samenvatting	30

Inleiding

Toen Barent Erikszoon in 1593 als eerste Hollander met zijn met goud beladen schip terugkeerde in de Republiek groeit de belangstelling voor de kusten van West-Afrika. Het jaar erop vertrokken tientallen schepen richting de Goudkust en waren de handelsbetrekkingen tussen de Republiek en de Afrikaanse kuststaten een feit.¹ Echter, de Republiek begaf zich in West-Afrika in een moordende concurrentie met Portugezen, Denen, Engelsen en Brandenburgers. De Republiek wist het Portugese kasteel Elmina te veroveren en zodoende enigszins een handelsmonopolie in de Goudkust te realiseren.

Aan het eind van de 17e eeuw brak een hevige strijd uit tussen de West-Afrikaanse staten, waarbij de Ashanti als winnaars uit de bus kwamen. Zij stichtten in het huidige Ghana één van de grootste en machtigste rijken die Afrika ooit gekend heeft. Deze oorlogen leidden tot een drastische reductie van de goudtoevoer naar de Republiek en de West Indische Compagnie sommeerde de directeur-generaal van de Goudkust, Johan van Sevenhuijsen, in 1701 om de handel te herstellen.² Daarop stuurde Van Sevenhuijsen WIC-commissaris David van Nyendael op diplomatieke missie naar Kumasi, de hoofdstad van het Ashanti-rijk. Nooit eerder ging een Europeaan zo diep de binnenlanden van Afrika in om directe handelscontacten te leggen met de leveranciers van goud, ivoor en slaven.³ Van Nyendael verbleef ruim een jaar aan het hof van koning Osei Tutu I, om vervolgens terug te keren naar Elmina waar hij na een ziekbed van zeven dagen overleed.⁴

Ondanks dat de Republiek de Goudkust trachtte te reserveren voor de goudhandel, werden er na de opkomst van het Ashanti-rijk in toenemende mate slaven verhandeld aan de Goudkust. Deze scriptie geeft antwoord op de vraag in welke mate de Ashanti verantwoordelijk waren voor de toename van het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel. In het verlengde daarvan wordt een uitspraak gedaan over de verhoudingen in de Afrikaans-Europese handelsrelaties aan de Goudkust rond het jaar 1700.

¹ M. van Engelen, *Het kasteel van Elmina. In het spoor van de Nederlandse slavenhandel in Afrika* (Zutphen 2013) 36-38.

² A. van Dantzig, 'Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of Guinea": How Accurate is it?', *History in Africa* vol. 1 (1974) 104.

³ M.R. Doortmont, 'An overview of Dutch relations with the Gold Coast in the light of David van Nyendael's mission to Asante in 1701/'02', *Conference Dutch Ghanaian Relations: Past & Present* (2001) 2.

⁴ H. den Heijer, 'David van Nyendael. The first European envoy to the court of Ashanti, 1701-1702', in: I. van Kessel, *Merchants, missionaries and migrants: 300 years of Dutch-Ghanaian Relations* (Amsterdam 2002) 41-49, 47.

Om onderzoek te doen naar bovenstaande probleemstelling en de verhoudingen tussen de Nederlandse kooplieden en de Ashanti had ik gebruik willen maken van het reisverslag van David van Nyendael. Echter, het reisverslag en de brieven van David van Nyendael van tijdens zijn verblijf aan het hof van koning Osei Tutu I in Kumasi hebben de tand des tijd niet weten te doorstaan. Maar het is daarmee niet onmogelijk om zijn missie te reconstrueren. Zo biedt het goed-bewaarde archief van de Tweede West Indische Compagnie een schat aan informatie over de missie van Van Nyendael en de periode rond 1700 aan de Goudkust. De instructies van directeur-generaal Johan van Sevenhuijsen aan David van Nyendael zijn bewaard gebleven, evenals brieven van de opvolgende directeur-generaal Willem de la Palma aan Van Nyendael in 1702. Op deze manier valt te reconstrueren wat het doel van de missie van Van Nyendael was en in hoeverre hij zijn doel wist te bereiken. Daarnaast is de briefwisseling tussen de directeuren-generaal van de Goudkust en de Heren X van de WIC in de Republiek bewaard gebleven. Deze brieven bieden een inzicht in de druk vanuit de Republiek om de goudhandel te doen herstellen en geven de verschillende meningen weer van Van Sevenhuijsen en zijn opvolger De La Palma om dit te bewerkstelligen.

Op verzoek van de *Ghana Academy for Arts and Sciences* is de briefwisseling tussen de directeuren-generaal en de Heren X in de Republiek gebundeld en vertaald naar het Engels door de Nederlandse historicus Van Dantzig.⁵ De oorspronkelijke stukken liggen opgeslagen in het archief van de Staten Generaal in Den Haag. In dit verslag maak ik gebruik van de bundel van Van Dantzig.

Voor een historisch overzichtswerk over de opkomst van de Ashanti in de West-Afrikaanse achterlanden heb ik voornamelijk gebruik gemaakt van de werken van Thomas McCaskie, professor in de Afrikaanse geschiedenis. McCaskie maakt naast de Europese geschreven bronnen gebruik van *oral history* om de geschiedenis van de Ashanti te beschrijven.⁶ Vanwege het ontbreken van geschreven Afrikaanse bronnen in de vroegmoderne tijd maken veel historici gebruik van Europese bronnen om de pre-koloniale geschiedenis van Afrika op te tekenen. Deze bronnen geven echter een eenzijdige visie op de ontwikkeling van Afrikaanse mogendheden en Afrikaanse staatsvorming. McCaskie ziet de

⁵ A. van Dantzig, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742, A collection of documents from the general state archive at The Hague* (Accra 1978).

⁶ T.C. McCaskie, *State and society in pre-colonial Asante* (Cambridge 1995) xiii-xvii.

rijke verteltraditie van Afrika als een onmisbare factor voor het benaderen van een zo compleet mogelijke historie van het Afrikaanse continent.

1.0 Historiografie

In 2001, naar aanleiding van de viering van 300 jaar diplomatieke betrekkingen tussen Nederland en Ghana, zijn er een aantal artikelen gepubliceerd die een nieuw licht laten schijnen op de relatie tussen Afrikanen en Europeanen.⁷ Er bestaat namelijk een historiografisch debat over de relaties tussen Afrikanen en Europeanen in de vroegmoderne tijd. Volgens Marcel van Engelen, auteur van het boek *Het kasteel van Elmina*, is er in het debat een tegenstelling tussen dramatiseren en relativeren.⁸ Enerzijds bestaat er een Angelsaksische traditie waarin raciale apartheid en het bijzondere karakter van de trans-Atlantische mensenhandel benadrukt worden in de Europees-Afrikaanse betrekkingen.⁹ In deze traditie wordt gewezen op de ongelijkwaardige handelsrelaties tussen beiden continenten. Volgens historicus Henk den Heijer is het beroemde werk van Amerikaans historicus Marcus Rediker, *The Slave Ship: a human history*, een voorbeeld van het traditionele postkoloniale discours waarin het bijzondere karakter van de trans-Atlantische mensenhandel benadrukt wordt.¹⁰ Door zich te baseren op abolitionistische bronnen zou Rediker de excessen uit het vroegmoderne slavernijverleden accentueren.¹¹

Anderzijds bestaat er een historiografische stroming die Van Engelen plaats in de school van het relativeren.¹² Historici als Piet Emmer, Henk den Heijer en Michael Doortmont hekelen de Angelsaksische traditie en trachten af te rekenen met de traditionele postkoloniale discours van ongelijkheid en Europese dominantie.¹³ Ook de bundel van Ineke van Kessel, *historica in de Afrikaanse geschiedenis*, onderzoekt de mate van gelijkheid in handelsrelaties tussen de staatsformaties aan de Afrikaanse westkust en de Republiek anderzijds.¹⁴

Het academische debat tussen beiden scholen wordt omgeven door emotie, met name doordat het slavernijverleden onderdeel wordt van het debat. Zo is de in Nederland

⁷ I. van Kessel, *Merchants, Missionaries and Migrants: 300 years of Dutch-Ghanaian Relations* (Amsterdam 2002).

⁸ Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 144-146.

⁹ 'Ibidem', 146-147, 149, 163-165.

¹⁰ 'Ibidem', 145.

¹¹ 'Ibidem', 146.

¹² Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 144-147.

¹³ Doortmont, 'An overview of Dutch relations', 1.

¹⁴ Kessel, *Merchants, Missionaries and Migrants*, 11.

geboren, maar in Amerika opgegroeide historicus Johannes Postma één van de eerste historici die zich in het Nederlandse slavernij verleden verdiepten. In 1990 verscheen zijn werk *The Dutch and the Atlantic Slave Trade*. Piet Emmer voltooide zijn standaardwerk *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* tien jaar later in 2000. Emmer en Postma, beiden van de school van het relativeren, brouilleerden door een provocerende gelijkenis tussen de beschikbare ruimte voor Afrikaanse slaven op een schip en de passagiersruimte in de *economyclass* van een Boeing 747.¹⁵ Emmer stelt dat “*er is nooit iemand geweest die heeft aangetoond dat dit niet juist is*”.¹⁶ Postma reageerde in *de Volkskrant* in 2002 met “*de toon [...] is verkeerd. Je krijgt het idee dat die slavenhandel nog zo slecht niet was. En dat kun je niet zeggen, want hij was vreselijk*”.¹⁷

Het maatschappelijke debat over het slavernijverleden schuurt met het academische onderzoeksveld. Het slavernijverleden is gehuld in maatschappelijke emoties en dit sluit niet aan bij een objectieve benadering door academici. Waar Amerikaanse auteurs in hun inleidingen zich sterk uitspreken tegen het slavernijverleden, stelt Den Heijer dat “*Een historicus is geen moralist. Een historicus moet zich houden aan archieven, en die zo zuiver mogelijk beschrijven*”.¹⁸

Nederlands historicus Jurrien van Goor specialiseerde zich in de koloniale geschiedenis van Nederland en zijn werk valt te plaatsen in de school van het relativeren. In zijn bundel *Prelude to Colonialism, The Dutch in Asia* benadrukt hij het koloniale karakter van de VOC in Azië. Volgens Van Goor gedroeg de VOC zich als een koninkrijk in plaats van een handelsonderneming en zagen lokale vorsten de VOC als bondgenoot. Van Goor stelt dat wanneer de VOC territoriale en politieke macht verwierf, dat zij zich ging gedragen als een Aziatische mogendheid.¹⁹ In het verlengde hiervan ligt de conclusie dat de Aziatische mogendheden niet ondergeschikt waren aan de VOC, maar door politiek-militaire en economische samenwerking het bestaansrecht van de VOC bevestigden. Een dergelijke conclusie zou ook de verhouding tussen de Ashanti en de WIC kunnen typeren.

¹⁵ P. C. Emmer, *De Nederlandse slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam 2000).

¹⁶ Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 159-160.

¹⁷ J. Trommelen, ‘De slavernij duurt bij veel mensen voort’, *de Volkskrant* (6 april 2002).

¹⁸ Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 148.

¹⁹ J. van Goor, *Prelude to Colonialism. The Dutch in Asia* (Hilversum 2004).

De historiografische discussie tussen enerzijds de Angelsaksische traditie en anderzijds een historisch-economische traditie, schetst een verschil in de aard van Europees-Afrikaanse betrekkingen in de vroegmoderne tijd. In het verlengde hiervan ligt de historiografie over de oorsprong van het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel, waarin enerzijds hoge winstmarges de Nederlandse participatie in de slavenhandel bepaalden en anderzijds geopolitieke ontwikkelingen zoals interne Afrikaanse invloeden. Dit historiografisch debat is van belang, omdat als de Nederlandse toename in de trans-Atlantische slavenhandel door de Ashanti zou zijn beïnvloed, dit indirect iets zou zeggen over de verhoudingen tussen de Ashanti en de WIC. Als de Ashanti in staat zouden zijn geweest om de Nederlanders aan de Goudkust te bewegen tot een verschuiving van hun handel van goud naar slaven, dan betekent dit dat de Ashanti alles behalve ondergeschikt zouden zijn aan de Nederlandse handelsbelangen. Dit pleit voor de relativerende school waarin gelijkwaardige relaties benadrukt worden in plaats van ondergeschiktheid van Afrikaanse lokale mogendheden.

In de historiografie wordt de opkomst van de Ashanti en de stijging van het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel als correlatie gezien.²⁰ Er wordt ook gezegd dat de vraag naar slaven vanuit de koloniën van de Republiek in de Amerika's steeg. Tegelijkertijd verloor de WIC haar handelsposten aan de Slavenkust. Zodoende zag de WIC zich genooddaakt in toenemende mate slavenhandel te bedrijven aan de Goudkust.²¹

De handel in goud en slaven vormde een contradictie in de relatie tussen Europeanen en Afrikanen in de vroegmoderne tijd aan de Goudkust. Enerzijds hadden de Europese kooplieden belang bij een vredige symbiose van en met de Afrikaanse binnenlanden. Zo kon de goudhandel floreren en konden er stabiele handelscoalities gesloten worden. Anderzijds zorgde oorlogvoering voor een toename in het aanbod van slaven in de Goudkust.²² Precies deze contradictie kwam rond de eeuwwisseling van 1700 tot een climax. Met de opkomst van de Ashanti, en de daarmee gepaard gaande onrusten in de West-Afrikaanse binnenlanden, daalden de goudleveranties aan het Nederlandse fort Elmina drastisch. De Ashanti vroegen de Nederlanders in Elmina zelfs om goudleveranties om hun Afrikaanse

²⁰ Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 374-375.

²¹ 'Ibidem', 375-376.

²² 'Ibidem', 374-376.

oorlogen te kunnen voeren.²³ Met het verlies van haar handelsposten aan de Slavenkust, ging de WIC schoorvoetend en in toenemende mate slavenhandel bedrijven aan de Goudkust, ondanks dat ze dit lange tijd probeerden tegen te gaan.²⁴ Werd de omschakeling van goudhandel naar slavenhandel aan de Goudkust gedreven door Europese belangen of toch door de belangen van de Ashanti? Wie domineerde de handelsrelatie met vraag en aanbod? Waren dat de Ashanti of de Hollanders? Was het uitgangspunt van de missie van Van Nyendael vrede bewerkstelligen om zodoende de goudhandel te doen herstellen of bleek het een moedige poging elke vorm van handel tussen de Ashanti en de Hollanders te monopoliseren?

Ondanks dat de Republiek de Goudkust trachtte te reserveren voor de goudhandel, werden er na de opkomst van het Ashanti-rijk in toenemende mate slaven verhandeld aan de Goudkust. In welke mate waren de Ashanti verantwoordelijk voor de toename van het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel en wat zegt dit over de balans in de Europees-Afrikaanse handelsrelaties? Het antwoord op deze vraag ligt niet zozeer in het aantonen van de gelijkwaardige betrekkingen tussen Afrikanen en Europeanen, maar eerder in het weerleggen van het postkoloniale beeld waarin de lokale Afrikaanse bevolking ondergeschikt was aan de handelsbelangen van een Europese mogendheid. De missie van Van Nyendael in 1701-1702 vormt een geschikt uitgangspunt om het traditionele postkoloniale beeld te weerleggen. Alvorens de bronnen wat betreft Van Nyendaels missie te analyseren is het nuttig de geschiedenis van de WIC en de opkomst van de Ashanti in West-Afrika te behandelen.

²³ Y. Delepeleire, *Nederland Elmina: Een socio-economische analyse van de Tweede Westindische Compagnie in West-Afrika in 1715* (Scriptie Geschiedenis, Gent 2003-2004).

²⁴ A. van Dantzig, 'Willem Bosman's New and Accurate Description of the Coast of Guinea: How Accurate is it?', *History in Africa* vol. 1 (1974) 101-108.

2.0 De West Indische Compagnie in West-Afrika

2.1 Opkomst WIC

In 1590 vertrok Barent Erikszoon uit de haven van Enkhuizen om suiker te kopen. Zijn route voerde hem rond de Britse eilanden via West-Afrika om zodoende de Braziliaanse kusten te bereiken.²⁵ Echter, in de bocht van Guinee liep zijn schip averij op en moest hij enkele weken halt houden aan de Afrikaanse Goudkust. De Portugezen zagen de aanwezigheid van het Nederlandse schip als een bedreiging voor hun handelsmonopolie in West-Afrika en namen Erikszoon en zijn bemanning gevangen in 1591. Twee jaar lang zat Barent Erikszoon gevangen op het eilandje São Thomé voor de Afrikaanse kust. Daar nam hij kennis van de grote winsten van de Portugese goudhandel op West-Afrika.²⁶

Erikszoon wist te ontsnappen en in 1593 de Republiek te bereiken waarna hij een expeditie naar de Goudkust organiseerde. Negen maanden later keerde Erikszoon terug in de Republiek met het schip *De Maegt van Enkhuysen*, vol geladen met goud. Zijn aankomst bleef niet onopgemerkt. Het werd het startsein voor de expanderende handel op West-Afrika. Historicus Henk den Heijer stelt dat reeds in 1600 de kooplieden uit de Republiek de gehele Europees-Afrikaanse handel domineerden.²⁷ Pieter de Marees heeft in 1602 met zijn *Beschryvinghe ende historische verhael van het Gout Koninckrijck van Gunea anders de Gout-custe ge-naemt* een grote bijdrage geleverd aan de Nederlandse interesse voor de West-Afrikaanse rijkdommen.

Om de handel te intensiveren groeide de Nederlandse wens om handelsposten aan de West-Afrikaanse kust te stichten. Er ontstond bij de verschillende Nederlandse factorijen een groeiende wens om het kasteel São Jorge da Mina aan de Goudkust te veroveren op de Portugezen.²⁸

Toen het Twaalfjarig Bestand tussen de Republiek en het Spaanse rijk – waar Portugal ook toebehoorde – in 1621 tot een einde kwam, werden de verschillende West-Indische factorijen verenigd in de West-Indische Compagnie. De strijd tegen het Spaans-Portugese imperium intensiverde en na een aantal mislukte pogingen werd in 1637 het Portugese

²⁵ Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 33-34.

²⁶ 'Ibidem', 33-34.

²⁷ Heijer, *Goud, Ivoor en Slaven*, 11.

²⁸ Delepeleire, *Nederland Elmina: Een socio-economische analyse van de Tweede Westindische Compagnie in West-Afrika in 1715*.

kasteel São Jorge da Mina, ofwel kasteel Elmina veroverd, met behulp van de lokale Akanstam.²⁹ Dit wellicht meest beroemde kasteel aan de West-Afrikaanse kust wist de WIC maar liefst 170 jaar in handen te houden.

De WIC werd in 1621 naar het model van de VOC ingericht, met vijf kamers; Amsterdam, Zeeland, Maze, Stad en Lande en Noorderkwartier. Echter, door de hoge schulden in verband met het constante oorlogsgeweld, de toenemende concurrentie en financieel wanbeleid werd de WIC in 1674 ontbonden.³⁰ Er werd besloten tot de oprichting van de Tweede West-Indische Compagnie waarin onder andere de Heren XIX werden teruggebracht tot de Heren X.

Tijdens de jaarlijkse bijeenkomst van de Heren X werden de te ondernemen scheepsreizen verdeeld. Aan de hand van de Negensleutel nam Amsterdam vier op negen scheepsreizen voor haar rekening. De vijf afzonderlijke kamers hadden ieder commissies die op hun beurt een deel van de scheepvaart voor hun rekening namen. Zo kende Amsterdam een Commissie voor de Slavenhandel en was met haar vijf leden de grootste commissie van de Amsterdamse Kamer.³¹

De slavenvaart werd gedurende het bestaan van de Tweede WIC de omvangrijkste activiteit. Echter, het meeste geld bleef verdiend met de goudhandel.³²

In Elmina zetelde het bestuur van de handelsactiviteiten van de WIC in West-Afrika, namelijk de Raad van Elmina. Als voorzitter van deze raad bekleedde de directeur-generaal van Elmina een machtige positie.³³ Daarnaast namen de opperkoopman, de equipagemeester en de vaandrig van Elmina deel aan de Raad. Tot slot zaten ook de hoofden van andere factorijen in de Raad van Elmina. Beslissingen werden genomen met meerderheid van stemmen in de Raad en bij gelijke stemming, gaf de directeur-generaal de doorslag. Daarnaast was de directeur-generaal bekleed met allerlei juridische, militaire en handelsbevoegdheden wat hem in de praktijk oppermachtig maakte.³⁴

²⁹ 'Ibidem'.

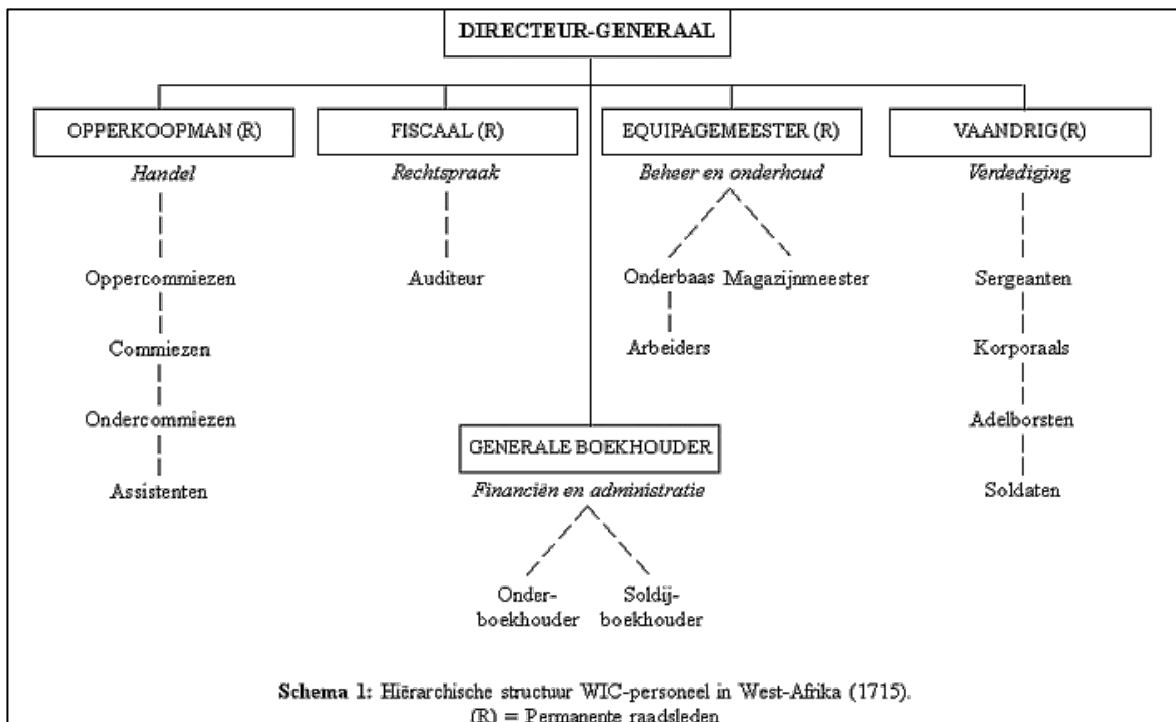
³⁰ H. den Heijer, *De geschiedenis van de WIC* (Zutphen 1994) 107-108.

³¹ Delepeleire, *Nederland Elmina: Een socio-economische analyse van de Tweede Westindische Compagnie in West-Afrika in 1715*.

³² Heijer, *Goud, ivoor en slaven*, 374-377.

³³ T. Wachelder, 'Slavenhandel op de Goudkust', *Historien* (juli 2013).

³⁴ 'Ibidem'.

BRON: Scriptie Nederlands Elmina – Y. Delepeleire – Universiteit van Gent – 2004.

Met Elmina in het bezit van haar handelsimperium trachtte de WIC een monopolie op de West-Afrikaanse handel te bewerkstelligen.³⁵ Echter, de WIC is er nooit in geslaagd om een volledig handelsmonopolie te realiseren aan de Afrikaanse kusten. Vooral Engelse kooplieden en 'lorrendraaiers' uit de Republiek wisten de autoriteit van de WIC in het gebied te omzeilen.³⁶ Naast de opheffing van het monopolie van de Engelse compagnie, de *Royal African Company*, in 1698, zorgde ook de expansie van de Ashanti voor een drastische vermindering van de goudexport.³⁷ De goudhandel van de WIC reduceerde in de 18^e eeuw met twintig procent ten opzichte van de 17^e eeuw.³⁸ Daarbij stelt Den Heijer dat de goudexporten vanuit de Goudkust in werkelijkheid meer dan twintig procent daalden, gezien de WIC in de 18^e eeuw in toenemende mate goud uit Brazilië verwierf dankzij haar aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel.³⁹ Er lijkt een tendens zichtbaar waarin vanaf 1700 de West-Indische goudhandel afnam en de trans-Atlantische slavenhandel toenam.

³⁵ Heijer, *Goud, Ivoor en Slaven*, 374-379.

³⁶ 'Ibidem', 375-376.

³⁷ 'Ibidem', 374.

³⁸ T.F. Garrad, *Akan weights and the gold trade* (Londen 1980) 160.

³⁹ Heijer, *Goud, Ivoor en Slaven*, 375.

2.2 Opkomst Ashanti

De tweede helft van de 17^e eeuw kenmerkte West-Afrika door de formatie en centralisatie van grote koninkrijken in de binnenlanden. Het Afrikaanse binnenland bij de Goudkust werd gedomineerd door het opkomende Denkyira-rijk. De Denkyira waren een samenvoeging van meerdere oude staten onder leiding van een aantal vooraanstaande families.⁴⁰ Ze fungeerden als de belangrijkste handelspartners van de Republiek en waren de leveranciers van goud, ivoor en slaven aan Elmina.⁴¹ De Denkyira werden oppermachtig door hun handelsmonopolie in het West-Afrikaanse achterland bij Elmina en dat maakte hen roofzuchtig en arrogant.⁴² Willem Bosman omschreef de situatie omstreeks 1700 als volgt:

*Dinkira was door sijn Rijkdom en Magt van Volk soodanig verhovaardigd/ dat sy de Swarten van andere Landen min als niet waren agtende/ maar bejegenden deselve even of het maar Slaven van haar waren geweest/ 't geen haar bij alle soos eer gehaat maakte/ dat een ieder haar uysterste verderf met haar groot verlangen te gemoet sagh.*⁴³

Eén van die andere volkeren waarbij de Denkyira zo gehaat was waren de Ashanti. De Denkyira en Ashanti waren beiden Twi-sprekende Akan-stammen en de Ashanti vielen onder de heerschappij van de koning van Denkyira, de Denkyirahene.⁴⁴ Volgens professor in de Afrikaanse geschiedenis Thomas McCaskie is de machtsafname van de Denkyira te wijten aan de opvolging van de autoritaire Denkyirahene Boamponsem (r. 1654-1694) door zijn jonge en onervaren zoon Ntim Gyakari (r. 1694-1701). Gyakari erfde Boamponsem's arrogantie, maar niet zijn autoriteit en militaire vaardigheden. Daarnaast schetst McCaskie de ontevredenheid onder de onderdrukte stammen en de toenemende eisen van Ntim Gyakari.⁴⁵

Ashanti is een verzameling migranten uit het zuiden van de Goudkust. Zij stichtten omstreeks 1650 hun hoofdstad Kumasi. Het gebied rond Kumasi kenmerkt zich door weidse vlakten welke geschikt bleken voor een schaalvergroting van de landbouwmogelijkheden. De

⁴⁰ J. K. Fynn, *Asante and its Neighbours, 1700-1807* (Londen 1971) 21-22.

⁴¹ K. Y. Daaku, *Trade and politics on the Goald Coast, 1600-1720* (Oxford 1970) 66.

⁴² T. C. McCaskie, 'Denkyira in the Making of Asante c. 1660-1720', *The Journal of African History*, Vol. 18-1 (2007) 1-2.

⁴³ Willem Bosman, *Nauwkeurige beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slavekust.* (Utrecht 1704) 75.

⁴⁴ McCaskie, 'Denkyira in the Making of Asante', 1-2.

⁴⁵ 'Ibidem', 2-3.

Goudkust kende in de 17^e eeuw een stabiele bevolkingsgroei door een relatieve veiligheid en groeiende welvaart. Deze bevolkingsgroei veroorzaakte een migrantenstroom naar de vruchtbare gebieden in de binnenlanden van de Goudkust om zodoende de toenemende vraag naar voedsel te kunnen beantwoorden.⁴⁶

De Ashanti vielen rond 1650 al onder de heerschappij van de Denkyira, maar na de machtsgreep van Osei Tutu omstreeks 1680 was de feitelijke macht van de Denkyira tanende in Kumasi.⁴⁷ In 1695 komt een coalitie van Akan-stammen onder leiding van Ashantene Osei Tutu in opstand tegen de Denkyira-overheersing, waarbij in de slag van Feyiase in 1701 de Denkyirahene Ntim Gyakari werd gedood.⁴⁸

Echter, de orale tradities van de Denkyira en de Ashanti vertellen een ander verhaal. Thomas McCaskie heeft de geschiedenis van Denkyira en Ashanti opgetekend, voornamelijk aan de hand van *oral histories*. Europese bronnen zoals Willem Bosmans beschrijvingen nemen een secundaire positie in.⁴⁹ Deze orale traditie vertelt het verhaal waarin de Ashantene Osei Tutu I ten oorlog trekt omwille van een ongelukkige vrouwenruil. Ook Willem Bosman schrijft dat de koning van Denkyira één van de vrouwen van Osei Tutu “*tot zijn wil misbruikte*”.⁵⁰ Historicus Den Heijer concludeert vervolgens dat dit voorval weliswaar een aanleiding geweest kan zijn voor de oorlogvoering, maar dat de diepere oorzaken liggen in de strijd om militaire en economische hegemonie in het gebied.⁵¹

Hoe dan ook, vanaf de winnende slag bij Feyiase in 1701 werden de Ashanti een dominante factor in de binnenlanden van de Goudkust. De definiëring van de Ashanti als een Afrikaans koninkrijk moet geplaatst worden binnen een historiografisch debat. Zo schrijft McCaskie dat de definiëring van een koninkrijk of Afrikaanse staat een anachronisme betreft en er beter gesproken kan worden over *estates*, die fungeerden als magneet voor levensonderhoud en bescherming.⁵² Dergelijke *estates* als Kumasi, groeiden in de 17^e eeuw uit tot een vorm van een soeverein staatsbestel met een koning aan het hoofd, waarbij

⁴⁶ 'Ibidem', 20.

⁴⁷ Fynn, *Asante and its Neighbours*, 22-24.

⁴⁸ A. van Dantzig, *The Dutch and the Guinea Coast 1674-1742: A Collection of Documents from the General State Archive at The Hague* (Accra 1978) 60-62; Bosman, *Nauwkeurige Beschryving*, 72-77.

⁴⁹ McCaskie, 'Denkyira in the making of Asante', 4.

⁵⁰ Bosman, *Nauwkeurige Beschryving*, 76.

⁵¹ Heijer, H. den, 'David van Nyendaël: The first European envoy to the court of Ashanti, 1701-1702', in: I. van Kessel, *Merchants, Missionaries and Migrants: 300 Years of Dutch-Ghanaian Relations* (Amsterdam 2002), 42.

⁵² 'Ibidem', 9-10.

oorlogvoering gold als de sleutel van dit proces.⁵³ Er zijn overeenkomsten met het Europese proces van centralisatie, oorlogvoering en staatsvorming in de vroegmoderne tijd, maar een directe gelijkenis kan slecht gemaakt worden. Wanneer er hier gesproken wordt van het Ashanti-rijk moet deze definiëring met waakzaamheid in acht worden genomen.

De samenleving van de Ashanti bestond uit een tegenstelling. Enerzijds bestond er een gecentraliseerde Ashanti-staat, anderzijds een gesegmenteerd afkomst systeem.⁵⁴ Iedere inwoner stond onder de directe controle van de Ashantene, maar was tegelijkertijd deel van een complex patronagesysteem waarin afstamming, geslacht en familie van belang waren. De gemeenschap was van oudsher gebaseerd op een rurale economie waarin het vruchtbare land een groot surplus aan landbouwproducten opleverde. Deze ontwikkeling leidde vervolgens tot een sociale differentiatie en uiteindelijk tot politieke institutionalisatie.⁵⁵ Aan het eind van de 17^e eeuw wisten de Ashanti een militaire suprematie te bereiken in het gebied dat onder controle van de Denkyira stond en werd Ashanti een expansieve macht. Voor haar rurale economie en om de non-producerende elite in Kumasi te onderhouden was er een constante vraag naar slaven met oorlogvoering tot gevolg.⁵⁶

Nadat Denkyira verslagen was en Ashanti haar hegemonie over het binnenland van de Goudkust gevestigd had, kwam er een migrantenstroom op gang richting Kumasi waarin migranten protectie en patronage zochten bij Osei Tutu I. Kumasi groeide zodoende uit tot een stedelijk bestuurscentrum voor de gebieden waar haar invloed gold.⁵⁷ De Ashantene Osei Tutu I zetelde op een *sika dwa*, een gouden stoel in zijn open paleis in het midden van Kumasi.⁵⁸

Na de Ashanti-Denkyira oorlog kwam Osei Tutu in het bezit van de *Elmina Note*. In dit verdrag was de huurovereenkomst voor de grond van Elmina geregeld voor de Nederlanders. De Nederlanders betaalden hun rente voor de grond waarop kasteel Elmina gebouwd was lange tijd aan de Denkyira, maar na de machtsovername ging dit grondrecht naar de Ashanti.⁵⁹

⁵³ 'Ibidem', 10.

⁵⁴ T. C. McCaskie, *State and Society in pre-colonial Asante* (Cambridge 1995) 77.

⁵⁵ 'Ibidem', 25-26.

⁵⁶ 'Ibidem', 26, 36.

⁵⁷ 'Ibidem', 58.

⁵⁸ McCaskie, 'Denkyira in the making of Asante', 20.

⁵⁹ Daaku, *Trade and politics on the Gold Coast*, 66-67.

3.0 David van Nyendael

3.1 Levensloop

David Van Nyendael groeide op op een factorij van de Verenigde Oost-Indische Compagnie in India. In 1655 vertrok zijn vader, Jan van Nyendael, rond zeventienjarige leeftijd, met het VOC-schip *Amersfoort* naar India. Aan boord was hij matroos, in India hield hij zich bezig met administratieve taken, tot hij in 1661 tot koopman werd benoemd.⁶⁰ Aldaar trouwde hij met de Indiase Barbara de Wit. Dergelijke huwelijken tussen Europeanen en inheemsen waren niet ongebruikelijk.⁶¹ Zij kregen drie kinderen: Anna, David en Johannes. Johannes stierf op jonge leeftijd in 1676 en hun moeder, Barbara de Wit, stierf het jaar erop.⁶²

Met het overlijden van Jan van Nyendael in 1682 en het overlijden van zijn zus Anna onderweg aan boord van een schip naar de Republiek, was David de enig overgebleven Van Nyendael in India.⁶³

Rond 1695 duikt de naam David van Nyendael weer op in de archieven als assistent-koopman op de *Neptunis*, een schip dat handel dreef op de West-Afrikaanse kusten.⁶⁴ Tussen juli 1699 en zijn vertrek naar de Ashanti in oktober 1701 maakte Van Nyendael een aantal reizen naar de West-Afrikaanse kuststaten. Hij schreef gedetailleerde reisverslagen, waarvan de bekendste is opgenomen in Willem Bosman's *Beschryvinghe*, namelijk de *Beschryving van Rio Formosa*.⁶⁵ Van Nyendael beschreef "*De Zeeden en Godsdienst der Inwoonders [...] gelijk ook de Constitutie van het Land en de Rivier*" van het koninkrijk aan de kust van Benin.⁶⁶

De waardevolle en gedetailleerde beschrijvingen van Van Nyendael aangaande het koninkrijk in Benin maken het ontbreken van zijn mogelijk even waardevolle notities uit Kumasi extra pijnlijk.

⁶⁰ Heijer, 'David van Nyendael', 43-44.

⁶¹ F. Gastra, *De geschiedenis van de VOC* (Walburg 1991) 104-105.

⁶² Heijer, 'David van Nyendael', 44.

⁶³ 'Ibidem', 44.

⁶⁴ 'Ibidem', 44-45.

⁶⁵ Bosman, *Nauwkeurige beschrijving*, 212.

⁶⁶ 'Ibidem', 212.

Directeur-generaal Willem de la Palma noemde Van Nyendael in zijn brief aan de Heren X als moedig en avontuurlijk.⁶⁷ Ook weten we dat Van Nyendael zich vrijwillig aanmeldde voor de missie naar de Ashanti.⁶⁸ Een risicovolle onderneming, door het gevaar van tropische ziekten, criminaliteit en nauwelijks politieke, geologische en topografische kennis van het gebied.

3.2 Beweegredenen voor de missie

De missie van Van Nyendael in 1701 was geen toevalligheid, maar stond in het teken van de grote politieke en economische veranderingen aan de Goudkust.⁶⁹ Door de machtsafname van de Denkyira, de formatie van de Ashanti en de geweldsgolf die hiermee gepaard ging, bereikte de goudhandel in 1700 een dieptepunt.⁷⁰ Daarbij kon de goede relatie tussen de Nederlanders in Elmina en de Denkyira wel eens in de weg staan voor een goede handelsrelatie met Denkyira's aartsvijand de Ashanti.⁷¹ De missie markeerde een belangrijk verschil in de handelsbetrekkingen tussen de Republiek en de Afrikaanse staten. Voorheen had de WIC immers nooit interesse getoond in relaties met het Afrikaanse achterland. Door de aanhoudende reductie in goudleveranties zag Van Sevenhuijsen – die onder grote druk stond van de Heren X in de Republiek – zich genoodzaakt om directe contacten te leggen met de goudproducenten in het achterland.⁷² Van Sevenhuijsen deed dit op advies van het Akan stamhoofd van het Elminese kust volk dat als intermediair in de goudhandel optrad.⁷³ De directeur-generaal stelde de Heren X slechts op de hoogte van zijn plannen, toestemming hoefde hij niet te vragen.

⁶⁷ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 98: W. De la Palma to Assembly of X, Elmina 17th July 1702, 87.

⁶⁸ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 95: Van Sevenhuysen to Ass. of X, Elmina, 16h November, 1701, 75.

⁶⁹ Heijer, 'David van Nyendael', 41.

⁷⁰ Doortmont, 'An Overview of Dutch Relations with the Gold Coast', 2.

⁷¹ Daaku, *Trade and politics on the Gold Coast*, 68.

⁷² Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 95: Van Sevenhuysen to Ass. of X, Elmina, 16h November, 1701, 75.

⁷³ 'Ibidem', 75.

4.0 Gelijkwaardige relatie?

4.1 Missie David van Nyendael

Dat er überhaupt een Europese missie werd ondernomen naar de binnenlanden van West-Afrika vormt misschien wel het bewijs om de postkoloniale visie te weerleggen waarin Afrikaanse mogendheden ondergeschikt zouden zijn aan Europese mogendheden.

Overladen met cadeaus en complimenten voor de Ashantene vertrok David van Nyendael om handelsbetrekkingen aan te knopen met het opkomende machtige rijk van Osei Tutu.

Met gevaar voor eigen leven, zonder enige kennis van het politieke landschap en klimatologische omstandigheden moest er weken worden gereisd om de hoofdstad Kumasi te bereiken.⁷⁴ De Europeanen konden niet anders dan zich blootstellen aan deze gevaren om eventuele handelscontacten te realiseren. Zodoende lijken zij ondergeschikt aan de Afrikaanse machthebbers in het binnenland. Afrika stond bekend als “*The White Man’s Grave*”, met name vanwege het hoge sterftecijfer onder Europeanen die bezweken onder de tropische ziekten.⁷⁵

Al uit de *Beschrijvinghe* van Pieter de Marees valt het gebrek aan animositeit tussen de Europese en Afrikaanse handelaren op. Er lijkt gehandeld te worden op basis van wederzijds belang.⁷⁶ Zo wees De Marees al in 1602 op het feit dat “*Sy wetent seer wel dat in Hollandt gheen Gout en is*”, en dat ze die kennis “*daghelicx daerom teghen ons ghebruycken*”.⁷⁷ Ook de maritieme cultuur van de West-Afrikaanse kuststaatjes lijkt te wijzen op een historisch belang bij de handel met naties overzee.⁷⁸ Maar in hoeverre laat de missie van Van Nyendael een gelijkwaardige relatie tussen de nieuwe Afrikaanse handelspartners, de Ashanti, en de Republiek zien?

De instructies van directeur-generaal Johan van Sevenhuijsen aan David van Nyendael – in 1978 vertaald en gepubliceerd door Van Dantzig in opdracht van de *Ghana Academy of Arts and Sciences* – zijn schematisch opgebouwd. Ten eerste wordt gedetailleerd de route aan

⁷⁴ Ph. Curtin, ‘The White Man’s Grave’, *Journal of British Studies* Vol. 1 no.1 (november 1961).

⁷⁵ ‘Ibidem’.

⁷⁶ Engelen, *Het kasteel van Elmina*, 43.

⁷⁷ Marees, P. de, *Beschrijvinghe ende historische verhael van het Gout Koninckrijck van Gunea anders de Gout-custe de Mina ge-naemt, liggende in het deel van Africa* (Amsterdam 1602), Hoofdstuk 43, 191.

⁷⁸ ‘Ibidem’, 44.

Van Nyendael overlegd hoe in Kumasi te geraken.⁷⁹ Ten tweede, sommeert Van Sevenhuijsen hem, moet al bij de eerste stop een aantal cadeaus vooruit gestuurd worden naar de Ashantene als blijk van goede wil. Mocht de Ashantene vragen waarom de Nederlanders niet eerder een delegatie hadden gestuurd, dan werd van Van Nyendael verwacht dat hij beschaafd zou antwoorden met: *“we had remained ignorant about the actual residence of Zaij [de Ashantene]”,* en dat *“we did not know either through whom we might address ourselves to him”*.⁸⁰ Uit de voorzichtigheid waarmee een eventuele vraag diende te worden beantwoord, kan geconcludeerd worden dat de Nederlanders voor een respectvolle en beschaafde bejegening van de Ashantene kozen. Van Sevenhuysen vervolgt zijn instructie met dat wanneer Van Nyendael eenmaal is aangekomen in de residentie van de Ashantene hij onmiddellijk moet aandringen op een ontmoeting met de koning. Van Nyendael moest zo spoedig mogelijk de cadeaus overhandigen, een compliment maken, de koning feliciteren met zijn overwinning op de Denkyira en uitleggen hoe verheugd de Nederlanders zijn met zijn overwinning.⁸¹ Daarnaast moest Van Nyendael zich verontschuldigen voor de cadeaus en toezeggen dat er bij een volgende lading goederen uit Europa meer cadeaus richting Kumasi zouden worden gestuurd, met daarbij de vraag wat de koning in de toekomst nog meer zou willen ontvangen.⁸² Van Nyendael zou het er dan voor die dag bij moeten laten en een volgende dag twee andere punten naar voren moeten brengen.

Ten eerste moest Van Nyendael overbrengen dat de WIC handel met de Ashanti zou verwelkomen zoals zij elders deed en dat *“we shall take care that not the least molest will be done tot hem as far as our authority extends, and that if such were to occur, we would revenge ourselves on their behalf”*.⁸³ Zo bezien lijkt het handelsverdrag meer op een militaire alliantie tussen de Republiek en het Ashanti-rijk; uiteraard met als doel een voorspoedige handel tussen beiden partijen te bewerkstelligen.

⁷⁹ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 96: NBKG 233: Information and Instruction for the Sub-Merchant D.V. Neyendaal, which could, and (also) should, serve as his guideline during his journey into the Interior. Elmina, 9th October, 1701, 75.

⁸⁰ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: 96: NBKG 233: Information and Instruction for the Sub-Merchant D.V. Neyendaal, Elmina, 9th October, 1701, 75-76.*

⁸¹ 'Ibidem', 76.

⁸² 'Ibidem', 76.

⁸³ 'Ibidem', 76.

Ten tweede werd van Van Nyendael verwacht dat hij aan de Ashantene zou vragen om de handelsroutes tussen Elmina en Kumasi te herstellen en de veiligheid ervan te garanderen.⁸⁴

Ten derde moest Van Nyendael de koning bewegen om prijsafspraken met zijn handelaren en tussenpersonen te maken. Van Sevenhuysen had hiertoe een prijslijst bijgevoegd die Van Nyendael aan koning Osei Tutu moest overhandigen.⁸⁵

Vervolgens instrueerde Van Sevenhuysen om uit te kijken naar een "*opportunity to prove our innocence*".⁸⁶ Van Nyendael moest de Ashantene overtuigen dat de Nederlanders nooit hadden geprobeerd om de Denkyirahene om te kopen en dat de aan de Denkyira geleverde wapens nooit bedoeld waren om tegen de Ashanti ingezet te worden.⁸⁷ Ook hieruit blijkt dat de missie alles in het werk moest stellen om eventuele blokkades voor het bewerkstelligen van een handelsrelatie weg te nemen.

Van Sevenhuysen somt vervolgens een lijst met cadeaus op voor koning Osei Tutu, waaronder een paraplu, een spiegel, zijde kleding en een helm met kuif.⁸⁸ Ook vermeldde Van Sevenhuysen dat wanneer de koning wenst dat Van Nyendael langere tijd aan zijn hof verblijft dat dit zijn goedkeuring heeft, mits hij de slaven van de Compagnie dan terug zou sturen naar Elmina. Met de slaven moest Van Nyendael bevindingen en ervaringen meesturen, waarbij Van Sevenhuysen de stille hoop had dat het zou lukken een aantal handelaren mee te sturen.⁸⁹

De instructies van Van Sevenhuysen aan David van Nyendael laten een beschaafde en voorzichtige bejegening van de WIC naar de Ashantene zien. Bij het op waarde schatten van de gelijkwaardige verhoudingen valt te stellen dat de Ashanti de dominante factor zijn in de prille contacten tussen Kumasi en Elmina.

Een half jaar later, op 16 mei 1702, arriveerde Willem de la Palma in Elmina. Na een venijnige machtsstrijd met Van Sevenhuysen was hij benoemd tot nieuwe directeur-generaal. In deze periode resideerde Van Nyendael nog altijd aan het hof van Ashantene Osei Tutu. In een brief uit juni 1702 aan de Heren X beschreef De la Palma de precaire

⁸⁴ 'Ibidem', 76.

⁸⁵ 'Ibidem', 76-77.

⁸⁶ 'Ibidem', 77.

⁸⁷ 'ibidem', 77-78.

⁸⁸ 'Ibidem', 79.

⁸⁹ 'Ibidem', 79.

situatie van de WIC in West-Afrika zoals hij die aantrof. Zo schreef hij over de toenemende druk van andere Europese naties, als Engeland, Denemarken en Brandenburg, op het handelsmonopolie van de WIC in Elmina.⁹⁰ Daarbij noemde hij de relatie met de lokale bevolking aan de Goudkust zorgelijk.⁹¹ De handel was volgens De la Palma niet verstoord door de onrusten tussen de Ashanti en de Denkyira, maar door het tirannieke beleid van zijn voorganger Johan van Sevenhuijsen *“Who has pursued such rigorous procedures that Elmina looks virtually devastated as a result of his robbing the inhabitants of their goods, his arrest of free Negroes in order to sell them as slaves and his massacring of subject natives who came to seek protection under the Company’s forts”*.⁹² De relatie met de inwoners van Elmina was vooral zorgelijk in combinatie met de toenemende druk van Europese handelscompagnieën die het monopolie van de WIC als een doorn in het oog ervoeren. Zo stelde De la Palma dat *“no European Nation can feel safe on this Coast unless the surrounding Natives are on its side”*.⁹³ Hieruit blijkt dat de WIC de steun van de bevolking nodig had; niet enkel in economische zin, maar tevens voor de protectie en de continuering van de sterke positie van de WIC aan de Goudkust.

De la Palma zette vervolgens zijn stelling uiteen voor een herziening van de slavenhandel van de WIC. Zo moest de WIC naar zijns inziens meer de focus leggen op de lucratieve slavenhandel. De jaarlijkse leveranties slaven aan de koloniën in Suriname en op Curaçao waren weliswaar bevredigend, maar lorrendraaiers behaalden grote winsten met de verkoop van slaven aan de Portugese en Spaanse koloniën overzee.⁹⁴

Op 17 juli 1702 stuurde Willem de la Palma zijn eerste brief naar David van Nyendaël, die nog altijd verbleef aan het hof van koning Osei Tutu. De la Palma startte deze brief met een ontvangstbevestiging van Van Nyendaëls brief van 5 mei 1702 door Johan van Sevenhuijsen en een ontvangstbevestiging van Van Nyendaëls brief van 22 juni 1702 door hemzelf als

⁹⁰ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 97: W. De la Palma to Ass. of X, Elmina, 26th June 1702, 81.

⁹¹ 'Ibidem', 80.

⁹² 'Ibidem', 80.

⁹³ 'Ibidem', 81.

⁹⁴ 'Ibidem', 82-83.

nieuwe directeur-generaal.⁹⁵ Van Nyendaels brief had er 24 dagen over gedaan om vanuit Kumasi in Elmina te geraken. De la Palma schreef wederom een gedetailleerde uiteenzetting van de misstanden veroorzaakt door “*you know who*” en dat hij per 16 mei 1702 de nieuwe directeur-generaal te Elmina was geworden.⁹⁶ De la Palma erkende vervolgens dat hij niet in staat was geweest de beweegredenen voor een missie naar het diepe achterland van West-Afrika te doorgronden. De reden voor de achteruitgang in de goudhandel lag volgens hem immers niet bij de Ashantene, maar bij zijn voorganger. Toch gaf De la Palma te kennen dat hij uitkeek naar de terugkeer van Van Nyendael en naar zijn gedetailleerde rapport.⁹⁷

Vervolgens schreef De la Palma gelezen te hebben in Van Nyendaels tweede brief dat hij van de koning mocht terugkeren naar Elmina. De directeur-generaal schreef dat hij drie Akan-stamhoofden in het gebied op de hoogte had gesteld van Van Nyendaels spoedige terugkeer en dat ze hem moesten helpen waar zij konden.⁹⁸

Daarnaast somde De la Palma een lijst van goederen op waar Van Nyendael om gevraagd zou hebben: tabak, medicijnen, boter, één krat gedestilleerde drank, een rood fluwelen doek en een zwarte steek met rode pluim.⁹⁹ De medicijnen kunnen erop wijzen dat Van Nyendael ziek was tijdens zijn verblijf in Kumasi, wat zijn lange verblijf zou kunnen verklaren.

Vervolgens droeg De la Palma op aan Van Nyendael om de koning te vertellen dat hij kennis had genomen van de grote macht en rijkdom van de Ashantene en dat de WIC de afgelopen tien jaar hard haar best had gedaan om voor alle handelaren goed te doen. Vervolgens moest Van Nyendael overbrengen dat De la Palma hoopte dat “*his Greatness increase and express itself in the greatness of the Trade which he may bring to the Castles*”.¹⁰⁰ De la Palma vervolgde zijn instructies met de wens om de zoon van de koning naar Elmina te zenden. Een niet ongebruikelijke manier om een onderpand te bewerkstelligen voor de prille handelsrelatie tussen de Republiek en het koninkrijk van de Ashanti.¹⁰¹

De la Palma sloot zijn brief af met de vermelding dat “*The Gentlemen Directors who in the past have used their authority only in their own advantage, are no longer able to extort from*

⁹⁵ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 98: W. De la Palma to Assembly of X, Elmina, 17th July 1702, Copy of De la Palma's letter to Van Nyendael (n.d.), 86.

⁹⁶ 'Ibidem', 86.

⁹⁷ 'Ibidem', 86.

⁹⁸ 'Ibidem', 86.

⁹⁹ 'Ibidem', 86.

¹⁰⁰ 'Ibidem', 87.

¹⁰¹ Heijer, 'David van Nyendael', 47.

the Natives their goods, gold and blood, and under our [De la Palma's] authority they will see nothing but a general affection and desire to revive the Trade".¹⁰² Bij terugkomst zou David van Nyendael beloond worden met een mooie functie en een geschikte compensatie voor zijn dappere onderneming.¹⁰³

Uit de brief van De la Palma kan afgeleid worden dat hij de missie niet van belang achtte om de goudhandel te kunnen herstellen. Er was volgens hem een vertrouwenscrisis ontstaan door toedoen van zijn tirannieke voorganger. Door De la Palma's inschatting om de missie als niet-waardevol te interpreteren, in combinatie met zijn voorkeur voor de trans-Atlantische slavenhandel, is het niet onbegrijpelijk dat het jaar 1700 gezien wordt als omslagpunt van goudhandel naar slavenhandel.

4.2 Terugkomst van David Van Nyendael

Op 12 oktober 1702 arriveerde Van Nyendael in Elmina zonder de zoon van Osei Tutu, uitgeput en niet in staat om ook maar iets te vertellen over zijn ervaringen aan het hof van koning Osei Tutu.¹⁰⁴ Acht dagen later, op 20 oktober 1702 stierf David van Nyendael in Elmina. Willem de la Palma schreef dat hij grote verwachtingen had van het gedetailleerde rapport over de zeldzame ervaringen tijdens het eenjarige verblijf van Van Nyendael aan Osei Tutu's hof in Kumasi.¹⁰⁵ Helaas ontbrak het verlangde reisverslag en kon Van Nyendael mondeling noch schriftelijk zijn ervaringen overleggen. Wel heeft hij kunnen bevestigen waar Akan-handelaren aan de kust voor waarschuwden. Namelijk, de oorlogvoering was weliswaar afgenomen, maar het zou nog lange tijd duren om de goudhandel te herstellen in verband met het gebrek aan ervaren goudhandelaren en gouddelvers.¹⁰⁶ De vele oorlogen hadden hun tol geëist en jonge, onervaren handelaren konden onmogelijk de goudleveranties van voor 1700 evenaren. Nog op dezelfde dag schreef De la Palma een

¹⁰² Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 98: W. De la Palma to Assembly of X, Elmina 17th July 1702. Copy of De la Palma's letter to Van Nyendael (n.d.), 87.

¹⁰³ 'Ibidem', 87.

¹⁰⁴ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 108: WIC 484: Correspondence Chamber Amsterdam. Willem de la Palma to Presidial Chamber, 10th October 1703, 101.

¹⁰⁵ 'Ibidem', 101.

¹⁰⁶ 'Ibidem', 101.

rapport aan de Heren X in de Republiek met “*This being the beginning or foundation with which we hope to start the slave trade [...]*”.¹⁰⁷

4.3 Reactie Ashantene

Ook de brief van de nieuwe directeur-generaal Willem de la Palma aan David van Nyendael op 17 juli 1702 schetst een beeld waarin de Ashanti de dienst uitmaakten.¹⁰⁸ Er werden wederom cadeaus meegezonden en de Ashanti vorst werd wederom overloden met complimenten. Daarnaast werd wederom om een handelsrelatie gevraagd.

Henk den Heijer beschrijft naar aanleiding van een WIC-resolutie uit juni 1702 de reactie van de Ashantene en die lijkt allerminst hartelijk. Zo stelt Van Dijk dat de Ashantene de missie van Van Nyendael verzocht om borg te staan voor een schuld van een Akan-stam die optraden als intermediairs voor de WIC.¹⁰⁹ Van Nyendael ging akkoord en bleef zodoende ‘gegijzeld’ totdat de schuld vereffend zou worden. Of dit de reden is voor het lange verblijf van Van Nyendael bij de Ashanti is niet met zekerheid te zeggen. Het verzoek om medicijnen van Van Nyendael aan Elmina doet vermoeden dat hij wellicht wegens ziekte niet terug kon keren. Later uit de brief van 17 juli 1702 van Willem de la Palma aan David van Nyendael in Kumasi blijkt dat de schuld was betaald en dat Van Nyendael permissie had van Osei Tutu om terug te keren naar Elmina.¹¹⁰

Dat op 12 oktober 1702 alleen Van Nyendael terugkeerde naar Elmina betekende dat Osei Tutu geen gehoor had gegeven aan de oproep van De la Palma om zijn zoon als onderpand van de handelsrelatie naar Elmina te zenden.

4.4 Goud en Slaven

De missie van David van Nyendael was in het leven geroepen om de goudhandel van de WIC te doen herstellen. Dit moest bewerkstelligd worden door de oorlogvoering van de Ashanti een halt toe te roepen en invloed uit te oefenen op de Ashantene met een pleidooi voor

¹⁰⁷ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 101: WIC 98: De la Palma to Assembly of X, Elmina 10th October 1703, 90.

¹⁰⁸ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 98: W. De la Palma to Assembly of X, Elmina, 17th July 1702. Copy of De la Palma's letter to Van Nyendael, 86-87.

¹⁰⁹ Heijer, 'David van Nyendael', 47.

¹¹⁰ Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742: A collection of documents from the general state archive at the Hague* (Accra 1978) 98: W. De la Palma to Assembly of X, Elmina, 17th July 1702. Copy of De la Palma's letter to Van Nyendael, 86-87.

handel en vredespolitiek. Echter, wilde de WIC zich meer gaan focussen op de slavenhandel, dan was de oorlogvoering van de Ashanti een katalysator, dan wel een vereiste voor een succesvol aanbod van voldoende slaven. Dit betreft de zogenaamde *gun-slave cycle*, waarin slaven werden verhandeld voor wapens, zodat er weer meer slaven gevangen konden worden.¹¹¹ Zodoende bestond er een contradictie in de handel van de WIC: Goud versus slaven, vrede versus oorlog.

De WIC leek zich bewust van deze contradictie en De La Palma leek bewust te kiezen voor slavenhandel. Maar waarom dan nog wel cadeaus sturen naar Van Nyendael aan het hof van Kumasi? Zijn missie was immers vrede bewerkstelligen. Of wilde De la Palma hoe dan ook een goede band met de Ashanti realiseren; dan wel voor de slaven, dan wel voor de leveranties van goud?

De jaren waarin de Ashanti opkomt kenmerkt een onrustige periode in de geschiedenis van West-Afrika. De formatie van machtige staten, met de kans op duurzame en snel expanderende economische mogelijkheden, ging gepaard met wapengekletter waarin door Europese bronnen "*heavy warfare*" werd gerapporteerd.¹¹² Het was in deze periode dat de vraag naar Europese wapens drastisch toenam.¹¹³ Een periode van oorlog was een feit en de goudtoevoer zakte drastisch. Dit leidde tot Van Sevenhuijsen's besluit voor een missie "*Opdat de oorlogvoering stopt en de handel weer kan floreren*".¹¹⁴ Toch bleef de WIC zich inzetten voor de lucratieve goudhandel en probeerde ze zo min mogelijk wapens te leveren om de Goudkust te pacificeren.¹¹⁵

De omslag van een dominante goudhandel op West-Afrika naar een dominantie voor de slavenhandel komt overeen met de periode dat Willem de la Palma als directeur-generaal aan de touwtjes trok. Hij leek een persoonlijke voorkeur te hebben voor de trans-Atlantische slavenhandel en zag door het bewind van zijn voorganger onherstelbaar fouten gemaakt om de goudhandel op korte termijn te doen herstellen. Maar is dit een bewuste, overwogen keuze geweest van de WIC? Of is dit een noodgedwongen keuze geweest door toedoen van de Ashanti?

¹¹¹ W. Whatley, 'Guns-For-Slaves: The 18th Century British Slave Trade in Africa', *African African* (15 april 2008).

¹¹² O. Justesen, *Danish Sources for the History of Ghana 1657-1754* (Kopenhagen 2005) 156.

¹¹³ McCaskie, 'Denkyira in the making of Asante', 2.

¹¹⁴ Doortmont, 'An overview of Dutch relations with the Gold Coast', 20.

¹¹⁵ Dantzig, 'How accurate is it', 103.

De prijs die voor een slaaf betaald moest worden was nog nooit zo laag als in de periode tussen 1701-1710.¹¹⁶ Aan het begin van die periode legde Van Nyendael de eerste contacten met de Ashanti. Den Heijer concludeert dat de goede banden met de Ashanti weliswaar niet hadden geleid tot een herstel van de goudhandel, maar wel tot een start van de slavenhandel.¹¹⁷

Zodoende lijkt de verschuiving naar een focus op de slavenhandel in plaats van op de goudhandel een bewuste keuze geweest en niet een noodgedwongen keuze. Willem de la Palma was benoemd tot directeur-generaal dankzij zijn felle machtsstrijd tegen Johan van Sevenhuijsen. Het is dus aannemelijk dat Willem de la Palma snelle resultaten wilden boeken om zijn gelijk aan te tonen dat het beleid van zijn voorganger niet deugde. De la Palma koos voor de makkelijke, meest voor de hand liggende weg vanwege zijn persoonlijke voorkeur voor de slavenhandel en de berichten die deze voorkeur bevestigden – zoals het gebrek aan ervaren delvers en goudhandelaren door de langdurige oorlogvoering, de afwachtende houding van de Ashanti in de goudhandel en de aanhoudende oorlogssituatie in de West-Afrikaanse binnenlanden. Goedkope slaven, snelle winsten en een groeiend aanbod deden het beleid van De la Palma focussen op de trans-Atlantische slavenhandel.

¹¹⁶ Heijer, *Goud, Ivoor en Slaven*, 159.

¹¹⁷ Heijer, 'David van Nyendael', 48.

5.0 Conclusie

Anders dan op het Amerikaanse en Aziatische continent weten de Nederlandse kooplieden de Afrikaanse omgeving waarin ze opereren niet naar hun hand te zetten. Gezien haar zwakke positie blijft de WIC in West-Afrika sterk afhankelijk van de lokale machthebbers en handelaars. Met de missie van David van Nyendael naar het koninkrijk van Ashanti trachtte de WIC invloed uit te oefenen op de politiek-militaire situatie in het Afrikaanse achterland om zodoende de goudhandel te doen herstellen. Dat deze poging tevergeefs uitpakt – de goudhandel bereikte immers nooit meer het hoogtepunt van voor 1700 – zegt veel over de verhoudingen tussen de WIC en de inheemse machthebbers. De Ashanti koning kon het zich permitteren om niet te gehoorzamen aan de wensen van de WIC. Uit de brief van Willem de la Palma blijkt zelfs dat de noodzaak bestond voor allianties met de lokale kuststaten om een handelsmonopolie aan de Goudkust te kunnen handhaven. De WIC wist immers met hulp van de lokale Akan-stam in 1637 kasteel Elmina te veroveren en zodoende hun handelsmonopolie te vestigen. Dat is dan ook de reden waarom Willem de la Palma het beleid van zijn voorganger zo hekelde. De lokale bevolking moest op de hand van de WIC blijven, want zonder hun steun was de handel in goud, ivoor en slaven immers onmogelijk.

De visie van de nieuwe directeur-generaal De la Palma, het ontbreken van een werkelijke rapportage van Van Nyendael – en daarmee enige vooruitzichten op een herstel van de goudhandel – en de bestaande slaveneconomie van de Ashanti stelden de WIC voor een dilemma. Anders dan het moeizame herstel van de goudhandel, leek de slavenhandel een veelbelovende en vooral toegankelijke oplossing. Het gaat te ver dat de opstelling van de Ashanti – hun slaveneconomie en hun geringe inspanning tot herstel van de goudhandel – de WIC dwong om haar focus te verleggen naar de slavenhandel, maar het is zeker van invloed geweest. Dat de WIC zich vanaf 1700 in toenemende mate ging inzetten voor de trans-Atlantische slavenhandel laat zien dat zij zich aanpasten aan de omstandigheden en dat zij de situatie niet naar hun hand konden zetten. Het is aannemelijk dat, wanneer de Ashanti zich met volle overgave hadden ingezet op herstel van de goudhandel, de WIC de kusten rondom Elmina gereserveerd zou houden voor de goudhandel in plaats van de slavenhandel. Tevens was de toenemende slavenhandel van lorrendraaiers aan de Goudkust en de hoge winsten die hiermee gepaard gingen een niet-Afrikaanse factor van invloed.

Echter, de mogelijkheid en gelegenheid voor een overstap naar actievere slavenhandel werd gecreëerd door de Ashanti zelf. Dit ondanks de herhaaldelijke pogingen van de WIC om de Goudkust te pacificeren en te reserveren voor de goudhandel.

Auteurs als Den Heijer, Doortmont en Van Engelen benadrukken de gelijkwaardige handelsrelaties tussen Afrikanen en Europeanen, en specifiek tussen de Goudkust en de Republiek. Anders dan de traditionele postkoloniale discours van auteurs als Rederik blijkt de Europese dominantie in de relatie met Afrikaanse kuststaten in de vroegmoderne tijd onwaar. Er bestond een sterke afhankelijkheid van elkaar, en Pieter de Marees beschreef al in de vroege 17^e eeuw dat de lokale bevolking dit goed in de gaten had en zij de Europese kooplieden daar dagelijks aan herinnerden. De missie van David van Nyendael in 1701-1702 illustreert de beperkte invloed van de WIC op de Afrikaanse staten. Dit sluit aan bij de positie van Den Heijer, Doortmont en Van Engelen in het historiografische debat aangaande de relatie tussen Afrikanen en Europeanen in de vroegmoderne tijd.

6.0 Literatuurlijst

Bosman, W., *Nauwkeurige beschryving van de Guinese Goud- Tand- en Slavekust* (Utrecht 1704).

Curtin, Ph., 'The White Man's Grave', *Journal of British Studies*, vol. 1 no. 1 (nov 1961).

Daaku, K.Y., *Trade and politics on the Gold Coast, 1600-1720* (Oxford 1970).

Dantzig, A. van, *The Dutch and the Guinea Coast, 1674-1742, A Collection of documents from the General State Archive at The Hague* (Accra 1978).

Dantzig, A. van, 'Willem Bosman's "New and Accurate Description of the Coast of Guinea": How Accurate is it?', *History in Africa* vol. 1 (1974).

Delepeleire, Y., *Nederlands Elmina: Een socio-economische analyse van de Tweede Westindische Compagnie in West-Afrika in 1715* (Scriptie Geschiedenis, Gent 2003-2004).

Doortmont, M.R., 'An overview of Dutch relations with the Gold Coast in the light of David van Nyendael's mission to Asante in 1701/'02', *Conference Dutch Ghanaian Relations: Past & Present* (2001).

Emmer, P.C., *De Nederlandse Slavenhandel 1500-1850* (Amsterdam 2000).

Engelen, M. van, *Het kasteel van Elmina. In het spoor van de Nederlandse slavenhandel in Afrika* (Zutphen 2013).

Fynn, J.K., *Asante and its Neighbours, 1700-1807* (Londen 1971).

Gaastra, F., *De geschiedenis van de VOC* (Walburg 1991)

Garrad, T.F., *Akan weights and the gold trade* (Londen 1980).

Goor, J. van, *Prelude to Colonialism. The Dutch in Asia* (Hilversum 2004).

Heijer, H. den, 'David van Nyendael. The first European envoy to the court of Ashanti, 1701-1702', in: I. van Kessel, *Merchants, Missionaries and Migrants: 300 years of Dutch-Ghanaian Relations* (Amsterdam 2002).

Heijer, H. den, *De gecshiedenis van de WIC* (Zutphen 1994).

Heijer, H. den, *Goud, Ivoor en Slaven* (Zutphen 1999).

Justesen, O., *Danish Sources for the History of Ghana, 1657-1754* (Kopenhagen 2005).

Kessel, I. van, *Merchants, Missionaries and Migrants: 300 years of Dutch-Ghanaian Relations* (Amsterdam 2002).

Marees, P. de, *Beschryvinghe ende historische verhael van het Gout Koninckrijck van Gunea anders de Gout-custe de Mina ge-naemt, liggende in het deel van Africa* (Amsterdam 1602).

McCaskie, T.C., 'Denkyira in the Making of Asante c. 1660-1720', *The Journal of African History*, vol. 18-1 (2007).

McCaskie, T.C., *State and Society in pre-colonial Asante* (Cambridge 1995).

Rederik, M., *The Slave Ship: a human history* (Londen 2008).

Trommelen, J., 'De slavernij duurt bij veel mensen voort', *De Volkskrant*, 6 april 2002.

Wachelder, T., 'Slavenhandel op de Goudkust', *Historien* (Juli 2013).

Whatley, W., 'Guns-For-Slaves: The 18th Century British Slave Trade in Africa', *African African* (15 april 2008).

Samenvatting

In 1701 werd David van Nyendael namens de WIC naar het nieuwe Afrikaanse koninkrijk van de Ashanti gezonden om de goudhandel te herstellen en nieuwe handelscontacten te leggen. Ondanks dat de Republiek de Goudkust trachtte te reserveren voor de goudhandel, werden er na de opkomst van het Ashanti-rijk in toenemende mate slaven verhandeld aan de Goudkust. In welke mate waren de Ashanti verantwoordelijk voor de toename van het Nederlandse aandeel in de trans-Atlantische slavenhandel en wat zegt dit over de balans in de Europees-Afrikaanse handelsrelaties?

In deze scriptie ligt de nadruk niet zozeer op het aantonen van gelijkwaardige betrekkingen tussen Afrikanen en Europeanen, maar eerder in het weerleggen van het postkoloniale beeld waarin de lokale Afrikaanse bevolking ondergeschikt was aan de handelsbelangen van een Europese mogendheid. De missie van Van Nyendael in 1701-1702 vormt een geschikt uitgangspunt om het traditionele postkoloniale beeld te weerleggen. Alvorens de bronnen wat betreft Van Nyendaels missie worden geanalyseerd, worden eerst de geschiedenis van de WIC en de opkomst van de Ashanti in West-Afrika behandeld.

Het reisverslag van Van Nyendael is verloren gegaan, maar zijn bevindingen zijn te reconstrueren door het analyseren van andere bronnen die de missie van Van Nyendael beschrijven. Zo is de briefwisseling tussen directeur-generaal Johan van Sevenhuijsen aan de Heren X bewaard gebleven, evenals zijn instructies aan Van Nyendael. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van de brieven van de opvolger van Van Sevenhuijsen Willem de la Palma.

Uit het bronmateriaal valt te concluderen dat er geenszins sprake is van een ondergeschikte positie van de Ashanti jegens de WIC. De postkoloniale visie waarin Europees-Afrikaanse betrekkingen als ongelijkwaardig worden bestempeld gaat niet op. Er bestond namelijk een sterke afhankelijkheid van elkaar. De missie van David van Nyendael illustreert de beperkte invloed van de WIC op de Afrikaanse staten. Dit sluit aan bij de positie van Den Heijer, Doortmont en Van Engelen in het historiografische debat aangaande de relatie tussen Afrikanen en Europeanen in de vroegmoderne tijd.

Daarnaast wordt geconcludeerd dat de Ashanti de WIC weliswaar niet dwongen tot een verschuif van de handelsfocus van goud naar slaven, maar dat zij er wel invloed op hadden. Dat de WIC zich vanaf 1700 in toenemende mate ging inzetten voor de trans-Atlantische slavenhandel laat zien dat zij zich aanpasten aan de omstandigheden, omdat zij de situatie niet naar hun hand konden zetten.